

Kone i skygge af blomstrende frugttræ. Maleri af L. Kabell.

Frugtræer

Der er dyrket frugtræer i Danmark siden middelalderen, gennem århundreder dog sikkert i beskedent omfang og et ret tilfældigt plantemateriale. Den første danske havebog 1647 (1) nævner således ingen sorter, men giver anvisning på podning og frøudsæd. 1529 køber Frederik I en frugthave i Malmø, 1547 anlægger Christian III en do. ved Koldinghus, frugtavlens omtales i øvrigt jævnlige i dokumenter fra 1500-t, bl.a. i Århus 1529, Viborg 1532 og 1538, Tranekær 1577. Gennem de cirka tyve år, Rosenborg slot var under opførelse (1606–17), anskaffes til slotshaven over 9.000 frugtræer (2). Det koldingske reces 1558 og store reces 1643 påbyder bl.a. at plante årligt mindst tre podede æble- eller pæretræer, bestemmelsen kom siden med i Danske Lov 1683 (3–13–18) (3). Den første danske planteskole anlægges 1695 på Als, men endnu o. 1850 må størsteparten af frugtræerne forskrives fra udlandet, især Nordtyskland, Holland, Frankrig og England.

I slutningen af 1700-t lader regeringen anlægge planteskoler ved Hørsholm, Frederiksberg slot, Frederiksborg, Odense, Kiel m.fl. steder. Herfra bliver gratis eller til lav pris fordelt unge træer til bønderne, planteskolen i Frederiksberg havde 1775–85 gratis uddelt 20.000 forædlede træer, som på regeringens foranledning plantedes i nordsjællandske bønderhaver. Men »i begyndelsen holdt det hårdt... at få bønderne overtalt til blot at modtage og tillade, at disse træer måtte plantes i deres haver, thi de frygtede... at de i fremtiden skulle betale skat deraf« (1793). Kammerherre Niels Juel til Valdemarslot på Tåsinge forærede o. 1750 sine bønder frugtræer og bød dem at plante dem i haven, nogle bønder skar rødderne af, fik pisk af herremanden og udleveret andre træer; siden blev Tåsinge kendt for sine store frugtplantager (4). Konsumet var på den tid kun ringe; det hedder i en husholdningskalender 1634 (5): »Æbler, pærer og anden deslige frugt spist rå skader helbrede meget, selv om de er modne nok. Thi de giver overflødig vædske i livet, hvoraf maven for-

dærvæs, og giver ondt blod«. Helt ind i 1800-t mener landbefolkningen, at frugt er ufordøjelig og man let kan spise for meget – »og så lod man frugten blive i haven og drak kaffe« (6).

Den kgl. planteskole ved Odense havde 1795 102 æble-, 59 pære-, 43 blomme- og 31 kirsebær-sorter.

Også Det kgl. Landhusholdningsselskab opmuntrede til plantning af frugttræer, o. 1805 anlagde det en planteskole på Vesterfælled ved København og uddelte gratis træer til gård- og husmænd; »de blev plantet, som man bedst fandt det for godt, der var i det hele hverken stil eller plan i den tids haveanlæg« (NSjælland; 7). Fra SSjælland oplyses 1803, at der »dyrkes« mange frugttræer i Kalvehave og Mern sognes skove – »en særegen industrigren. . . som indbringer bonden i gode år mange penge«, han kunne årligt sælge 2–300 tdr. æbler og mere fra sin skov (8). Af privatfolk, som i 1800-t med planteskoler og agitation meget bidrog til landbostandens frugtavl, kan nævnes etatsråd N. E. Hofman (Bang) på NFyn, greve Chr. Moltke (Bregentved) og konsistorialråd Bjerregaard ved Randers, sidstnævnte uddelte 1825–42 ca. 62.000 træer.

Handelsgartner G. J. Bøgh i Horsens var vistnok den første, som (fra o. 1860) slog til lyd for at dyrke de danske frugtsorter, han gjorde selv et stort arbejde for deres udbredelse i Jylland. Selskabet til Havekulturs Fremme (det senere Kgl. danske Haveselskab) lod ved havebrugsskolen i Snoghøj så mange tusinde tilfældigt samlede kærner, herfra blev 1862 og 1864 udplantet ca. 1.800 træer ved gårde på Sjælland, Lolland og Langeland til observation, men der fandtes ingen nye værdifulde sorter imellem, og forsøget blev opgivet (9).

På Tåsinge (sml. ovenfor) var frugthaverne i 1800-t øens stolthed, de fandtes ved hver gård og hvert hus, ved udskiftningen blev straks anlagt nye frugthaver. Fra øen kunne årligt sælges for 2.000–5.000 rigsdaler frugt, der af skipperne førtes til København. O. 1820 havde Tåsinge ca. 13.000 frugttræer, midt i 30'erne ca. 15.000, en stor planteskole ved Valdemarslot og en husmands mindre i Vårø, men mange unge træer blev også forskrevet fra Odense, Hofmangave, København og Lybeck (10). I nogle andre egne meldes derimod om så godt som ingen frugtavl, således fandtes o. 1870 i NVJylland (Harboøre) kun et par frugttræer i præstegårdshaverne (11), om Refshalegård (230 tdr. land) mellem Silkeborg og Viborg hedder det, at i haven »stod en syrénbusk og kæmpede for tilværelsen, og bag bierne nogle vilde blommetræer – ellers var der

ikke et træ i hele haven« (12), i NVSjælland havde bønderhaverne så få frugttræer, at konerne ofte hos præsten byttede mælk eller kyllinger med nogle krukkefulde æbler og pærer (13).

Efterhånden blev man klar over, at langtfra alle de hidtil dyrkede sorter fortjente fremavl. Havebrugsorganisationerne udsendte derfor til medlemmerne fortegnelser over sorter, som kunne anbefales. I den første liste 1849 er tallet på æblesorter reduceret til 22, 1856 29 æble-, 20 pære- og 9 blommesorter. Fortegnelsen blev siden revideret adskillige gange af udvalg nedsat af Almindelig dansk Gartnerforening og nogle haveselskaber. 1919 frarådede Dansk Planteskoleerforening at dyrke 17 æble-, 7 pære- og 4 blommesorter. I 1944 foretoges en meget drastisk nedskæring, idet størsteparten af de danske sorter blev erklæret for værdiløse eller af ringe kvalitet (14), sml. æble bd. 3 s. 86ff og pære s. 125ff.

Den første optælling 1912 af frugttræer i Danmark gav 5.434.000, heraf 2.135.000 æble-, 945.000 pære-, 1.161.000 blomme- og 1.193.000 kirsebærtræer (15).

1957 stod 54 pct. af landets 12.7 millioner frugttræer og 83 pct. af dets 8.3 mill. frugtbuske i privathaver, henholdsvis 46 og 17 pct. i erhvervsplantager.

1977–78 blev høstet ca. 90.000 t æbler, 8.170 t pærer, 2.000 t blommer og godt 5.000 t kirsebær.

LITTERATUR: (1) 81; (2) 296 19,1903,152f; (3) 296 12/7 1927; (4) 339 22; (5) 1004 66; (6) 760 184; (7) 941 66; (8) 57 2,306,362,475; (9) 955 1928,174; (10) 339 125f; (11) 903 129; (12) 328c 14; (13) 24b 18; (14) 700 12ff; (15) 296 29,1913,322.

PLANTNING, BESKÆRING, GØDSKNING

Plantet eller podet i februar angribes frugttræet ikke af larver, den bedste tid for omplantning er Lamberts dag 17/9 eller tre dage før og tre dage efter første fuldmåne efter efterårsjævndøgn; plantet på Hieronymus' dag 30/9 fordærvæs træet ikke (1600-t; 1). Man skal helst ikke plante eller beskære frugttræer ved tiltagende måne, træet vil da nok gro, men bære færre frugter end hvis det behandles i aftagende måne (SSjælland; 2).

Allehelgensdag 1/11 stikkes pile- eller birkegren dybt i jorden, juleaften tages den op og kvist af frugttræ sættes i stedet – træet vil da sætte blade og blomster endnu samme år (1600-t; 3); frueaften 24/3 skal de pile rykkes op, som blev plantet juleaften, og frugttræer sættes i hullerne, de vokser da hurtigt og bærer megen frugt (4).

Ufrugtbart træ bør beskæres 9/6 klokken 9 formiddag (1600-t ff; 5). Beskåret St. Albans dag 30/7 gror træet bedst (6).

Blod, tarme o.a. affald fra slagtingen graves som gødning ned omkring gamle frugttræer, hestekød kan også anvendes (1798; 7); hælder man affald fra slagtingen i en grube om frugttræ og tildækker det, vil man »året herefter avle meget mere frugt end sædvanligt, ofte mere end det dobbelte, og virkningen vil desuden være at spore i en række år« (1852; 8).

LITTERATUR: (1) 1004 1632,64f,66, 1004b 11; (2) 161 1906/23:613; (3) 1004b 70; (4) 488 4,371; 488g 1,39; 941d 14; (5) 1004b 37; 488g 1,39; (6) 161 1906/23:2551 sml. 488 9, 75 (30/6); (7) 451b 56; (8) 282 33f.

OVERTRO

Nogle strofer i Majvisen lød: Giv frugt på træer i haverne · til søden most i tønderne (1). – Lyner det, før frugttræerne har blade, bliver det et dårligt frugtår, men tidlig torden og sene nordlys spår megen frugt (2); tordenvejr under blomstringen hæmmer frugtens udvikling (Tønder-egnen; 3). Stærke efterårs- og vinterstorme (4), mange og kraftige østenvinde om efteråret og vinteren giver et godt frugtår (5), ligeså megen rim på træerne og hyppigt regn og frost på samme dag (6) før kyndelmisse 2/2, men ringe høst, hvis de bærer rim efter Pedersdag 22/2 (Slesvig; 7). Klart vejr St. Jakobs dag 25/7 spår megen frugt (8). Under jærnevejr (regn og frost samme dag) sover træerne, meget jærnevejr giver et godt frugtår (8a).

Gravid kvinde skal før solopgang binde et halmstrå om ufrugtbart træ (9), juleaften skal man binde et halm- eller høvbånd om hvert træ ved roden og sige: i aften sysler jeg dig, til sommer føder du mig (10), bedst var det, om konen gjorde det nøgen kl. 24 (Møn; 11). Blæst juleaften giver megen frugt næste sommer, men er det vindstille, skal man ryste træerne (kendt over hele landet; 12) – jo stærkere de blev rystet desto bedre (13), på Fyn gøres det nytårsaften eller Hellig tre Kongers aften (14) lige før sengetid og man løsner espaliert træerne, så de også kan bevæge sig (Nyborgegnen; 15). Lillejuleaften 23/12 skal man med grisselen (det bræt, hvorpå brød skubbes i ovnen) slå tre gange på hvert frugttræ og sige: fryd dog, kvist, Kristus er født! – så vil de bære megen frugt (Falster 1857; 16). »I februar og november måneder skal du piske det [golde træ] med tynde kæppe, så vil de dovne vædsker komme i omløb og erstattes af fri-

ske« (1869; 17). Når frugttræet er i bæredygtig alder piskes det for at blive frugtbart (SØJylland; 18).

De første frugter på et nyplantet træ må ikke spises af gravid kvinde (Stevns; 19), i NVSjælland hedder det, at hun netop skal spise dem (20); frugt af podet træ giver hende tvillinger eller hård forløsning (21).

Blomstrer et frugttræ to gange i løbet af sommeren, varsler det sygdom, blomster og frugter samtidig: lig i huset (NVSjælland; 22), blomstrer frugttræ til langt hen på året, spår det, at en i ejerens hus skal dø inden årets udgang (NV-Fyn; 23). Drøm om at spise frugt er et sygdomsvarsel (24).

Man bør blege tøj, mens frugttræerne blomstrer (1780; 25).

I eventyr plukkes sundhedsfrugter på træ i haven (26).

LITTERATUR: (1) 180 329; sml. 941e 150ff; (2) 107 1946 sml. 488 9,23; 830 7,150; (3) 885 10,1933–34, 173; (4) 488g 1,171; (5) 631b 1945,56; (6) 830 8,1887, 42; (7) 885 18,1942,229; (8) 280 22/7 1940; (8a) 830 8,1887,42; (9) 488g 1,39; (10) 466 162 (VLoll.); 297c 116 (o.1860); 657 25/12 1930; (11) 228e 2,708; (12) 310 2,1857,242; 488f 4,108,137; 830 3,125,154 (Skanderb.) og 5,6 (Falst.), 7,76 (Fyn); 760 461; 941d 55; 24 69; 549 141; 822 132; (13) 466 162; (14) 278 9, 1936,9 (v.Skamby o.1880); 339 249 (Tåsinge) jf. 891 67; (15) 278 2,1929,96; (16) 310 2,110 sml. 830 7,72; 486 21/5 1944; (17) 186 41; (18) 161 1906/23:2254; (19) 161 1906/23:520; (20) 624c 66; (21) 830 4,68; 760 533; (22) 161 1906/23:226,244,301; (23) 488j 2, 252; (24) 466b 41; (25) 43 1,391; (26) 310 2,1857, 26ff.

TALEMÅDER, ORDSPROG OG GÅDER

Når børn beder hinanden om frugt, kan de sige: giv mig et ævle til at lægge i min støvle, giv mig en pære til at lægge i min hære (= skulder), giv mig en blomme til at putte i min lomme! (1).

Træet må blomstre, før det bærer frugt; mange træer blomstrer godt, men giver ringe frugt; ondt træ bærer ond frugt (alle Peder Syv 1682; 2); man ser tidligt, hvad et træ vil bære (o. 1700; 3). Gåder: min fader han bor i højeste sal, min moder hun bor i dybeste dal, mit syn (= udseende) er både gul og grøn, min lugt er både sød og skøn. Da jeg kom ned på denne jord, de førte mig ind på kongens bord, så tog de og en lille kniv og skar mine ben ud af mit liv, selv blev jeg

mellem tænder fortæret, min lykke var mig ikke beskæret (4).

LITTERATUR: (1) 488l 474; (2) 878 1,312,322,499f; (3) 586 1,458; (4) 488n 33.

PROSA OG POESI

Nu blomstrer frugttræerne! Over hele Sjælland står frugttræerne som under en vægt af sne, og sådan blomstrer nu frugttræerne, hele duftende lyståger, omsummet af bier, på alle danske øer (a). Frugttræerne blomstrer som hvide sneskred i haverne... og det er, som om det er dem, der gør solskin – solen må se det (b) *Johannes V. Jensen* (1).

Alle disse øer af blomster, som skinner i det blå, · de er jo alt det skønne, som vore sjæle drøm-

mer, · og alle hvide længsler, som ud i himlen strømmer, · og al den dybe lykke, som ingen her kan nå *Ludvig Holstein* (2), og som et snefog, bragt i læ, · en stivnet sværm af gyldne fnug · står kirsebær- og pæretræ · med om hver enkelt oprakt gren · titusind spæde knoppers dug, · der blomstrer grådigt hver og en. · Hvor er naturen tillidsfuld · og skikket til at leve! *Mogens Lorentzen* (3). Alle jordens gnomer · ædleste atomer · samles i den modne frugt: · Klar og skøn den blinker · den behag tilvinker · smag og lugt og syn *J. H. Smidth* 1823 (4).

Knud Bruun-Rasmussen, En hvid sang (5).
Se også æble bd. 3. 120ff.

LITTERATUR: (1) 433h 1917,136; b 433t 202; (2) 397 70f; (3) 556d 50; (4) 842 92; (5) 105 47.

Piger plukker æbler. Stik af J. A. Kittendorff. Kobberstiksamlingen.

